

знаўства, а таксама ў сучаснай айчыннай гуманітарыстыцы. Несумненна, кніга знойдзе ўдзячны водгук сярод філолагаў, супрацоўнікаў музеяў, гісторыкаў, краязнаўцаў і ўсіх тых, хто нераўнадушны да захавання культурнай беларускай спадчыны, хто, урэшце, шукае *красу і светласць* і здольны адгукнуцца на Багдановічаў зварот *Я хацеў бы спаткацца з Вамі....* Зварот-запрашэнне да суразмоўніцтва праз стагоддзе.

Аліна Сабуць
Гродна

Творчасць беларускіх класікаў з кампаратывістычнага пункту погляду

М. А. Тычына, *Янка Купала і Якуб Колас: учора і сёння*, Мінск 2012, сс. 495

2012 год быў багатым на юбілеі класікаў беларускай літаратуры. Да юбілею двух найбольш шанаваных асоб у пантэоне беларускай культуры, заснавальнікаў класічных традыцый новай беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа выйшла шмат манаграфій, артыкулаў, праводзіліся навуковыя канферэнцыі.

Сярод гэтай разнастайнасці, плёну найноўшай навуковай думкі, яскрава вылучаецца фундаментальная праца Міхася Тычыны, названая лаканічна, але выразна: “Янка Купала і Якуб Колас: учора і сёння”. Перш за ўсё тым, што, як вынікае з самой назвы, манаграфія знанага даследчыка прывесена даследаванню адразу двух пісьменнікаў першаступеннай велічыні, творчая спадчына якіх разглядаецца ў цеснай спалучанасці. Аўтар і пачынае гаворку ва *Уводзінах* якраз з разваг над феноменам так званай “літаратурнай пары”, над тым, якімі бакамі сваёй творчасці гэтыя геніяльныя нацыянальныя творцы ўзаемадапаўнялі адзін аднаго.

Па-другое, як бачна таксама ўжо з назвы манаграфіі, створанае класікамі сувмяраецца маштабным часавым кантэкстам. Пры гэтым акцэнт прыпадае на сучаснае прачытанне і інтэрпрэтацыю, ацэнку і стратыфікацыю творчага даробку класікаў нацыянальнай літаратуры.

Паняцце **кантэкст** займае істотнае месца ў даленай манаграфіі. Хоць гэта асобна і не адзначана ў назве або падзагалюўку, але праца М. Тычыны **кампаратывістычная** па сваіх метадалагічных падыходах і даследчыцкіх прыёмах. Не толькі ў кантэкст часу ўпісваецца творчасць Купалы і Коласа, але і ў кантэкст еўрапейскай і сусветнай літаратуры.

“*Літаратурная пара*” *Янка Купала і Якуб Колас у вышэйшай ступені выявілі ў сваім жыцці і літаратурнай творчасці глыбінную сутнасць народнай душы. У іх манументальных постацях завяршыўся працяглы гістарычны працэс духоўнай эвалюцыі беларусаў у напрамку да такога жаданага ўсясветнага яднання і глыбока чалавечага паразумення і адкрыліся*

жыццёвыя далі і прасторы далейшага руху ў будучыню (16). Звяршаючы такімі словамі *Уводзіны*, аўтар акцэнтуюе ўвагу на асноўных пытаннях, вакол якіх канцэнтруецца даследаванне, – на тым, што мастацкі геній беларускага народа даў усюму свету, узбагачаючыся ў сваю чаргу здабыткамі сусветнай культуры, па якіх шляхах ішло далучэнне маладой нацыянальнай літаратуры да сусветнага мастацкага працэсу, як адбывалася яе станаўленне і ўсведамленне сваёй грамадзянскай місіі.

Звяртаючыся да вытокаў новай беларускай літаратуры, М. Тычына адзначае асабліваю важнасць засваення ёй на гэтым этапе іншанацыянальнага мастацкага вопыту, у першую чаргу вопыту развіцця суседніх, рускай і польскай літаратур. У гэтым Купала і Колас, як заўважае аўтар манаграфіі, таксама дапаўнялі адзін аднаго. Першы з іх знаходзіўся пад прыкметным уздзеяннем польскай мастацкай традыцыі, на другога аказвала значны ўплыў руская літаратура.

Даследчык падкрэслівае, што для кожнай нацыянальнай літаратуры мае надзвычайнае значэнне творчасць яе найвыдатнейшых прадстаўнікоў, першарадных постацей, якім наканавана ствараць *вялікі нацыянальны стыль*. Постаці Купала і Коласа аўтар ставіць у адзін шэраг з тымі творцамі сусветнага ўзроўню, якія ў сваіх нацыянальных літаратурах з’яўляліся заснавальнікамі магістральных ліній мастацкага развіцця, якія, па сутнасці, прадвызначалі сваёй творчасцю ўвесь далейшы ход станаўлення літаратуры.

Абазначыўшы на пачатку працы шырокі міжнацыянальны літаратурны кантэкст, паказаўшы асноўныя лініі, па якіх ішло актыўнае ўзаемадзеянне, творчае ўзбагачэнне беларускай літаратуры мастацкім вопытам суседзяў, М. Тычына разглядае станаўленне творчых індывідуальнасцей двух волатаў беларускага мастацкага слова і ў кантэксце развіцця нацыянальнай літаратуры. Ён грунтоўна прасочвае шляхі станаўлення новай беларускай літаратуры ў XIX стагоддзі, спыняючыся перш за ўсё на вузлавых ідэйна-мастацкіх момантах, якімі вызначалася стратэгія далейшага літаратурнага развіцця. У фокус увагі даследчыка трапляе найперш творчасць двух найбольш значных пісьменнікаў першай паловы XIX стагоддзя – Вікенція Равінскага і Канстанціна Вераніцына, аўтараў славетных травесційных паэм. У гэтых творах, аўтары якіх уступалі ў адкрыты дыялог з мастацкімі традыцыямі сусветнай літаратуры, фарміраваліся, як гэта адзначае М. Тычына, асноўныя творчыя прынцыпы беларускай літаратуры новага часу, *народная мова канчаткова сцвердзілася як нацыянальная мова мастацкай літаратуры* (50).

М. Тычына звяртае ўвагу на той факт, што пасля паўстання 1863–1864 гадоў *беларуская асветніцкая думка развівалася за межамі Беларусі* (61). У пацвярджэнне таму, як у шасцідзсятыя – сямідзсятыя гады XIX стагоддзя значна актывізавалася распрацоўка праблем беларусістыкі ў расійскіх і польскіх культурных і навуковых цэнтрах, аўтар прыводзіць унушальны спіс прац і публікацый.

Асаблівы акцэнт даследчык робіць на асвятленні ідэй беларускіх народнікаў, якія былі выкладзены ў альманаху “Гоман”, што выдаваўся ў Пецярбургу на пачатку васьмідзсятых гадоў XIX стагоддзя. Паказальна, што год стварэння беларускай народніцкай арганізацыі супадае з годам нараджэння

будучых класікаў беларускай літаратуры. Гэтая немалаважная акалічнасць прадстаўлена ў манаграфіі М. Тычыны не як простае храналагічнае супадзенне, а як выяўленне пэўнай заканамернасці, праява пераемнасці сацыяльных і нацыянальна-культурніцкіх ідэй на мяжы дзвюх важнейшых эпох у гісторыі беларускага народа.

Ідэі *гоманаўцаў* аб праве беларусаў на самастойнае дзяржаўнае існаванне працавалі на будучыню, яны былі пазней падхоплены і развіты наступным пакаленнем – тымі, хто якраз з’явіўся на свет на пачатку васьмідзесятых. І перш за ўсё гэта датычыцца Купалы і Коласа. Аўтар даследавання паказвае гэтую непасрэдную ідэйную пераемнасць на канкрэтных прыкладах. У прыватнасці, ён заўважае, што ў купалаўскай трагікамеды “Тутэйшыя” настаўнік Янка Здольнік *пераказвае “сваімі словамі” ідэі гоманаўцаў, якія знайшлі сваю глебу ў народным асяроддзі* (81).

Многія старонкі сваёй манаграфіі М. Тычына адводзіць падрабязнаму аналізу канцэпцый беларускіх народнікаў, падкрэсліваючы тым самым іх значэнне як аднаго з этапаў станаўлення нацыянальна-патрыятычнай ідэалогіі. Гэта абумоўлена тым, што творчасць Купалы і Коласа аўтар разглядае перш за ўсё ў яе нацыятворным значэнні, як выяўленне адносін да літаратуры як справы *агульнанацыянальнай, здольнай не толькі выказваць патаемныя думы народа, але і кансамідаваць яго на змаганне за сваю свабоду і незалежнасць...* (58).

У цэнтры даследавання вядомага літаратуразнаўцы знаходзіцца аналіз кампаратывістычнай метадалогіі ў яе прымяненні да вывучэння творчасці Купалы і Коласа. У раздзеле *Феномен “літаратурнай пары”* аўтар падрабязна разглядае развіццё купала- і коласазнаўства менавіта пад такім вуглом гледжання. Міжнацыянальны кантэкст пастаянна перасякаецца ў працы з нацыянальным мастацкім кантэкстам, выяўляючы адметнасць і непаўторнасць унёску класікаў у развіццё як беларускай, так і сусветнай літаратуры. М. Тычына паказвае, прыводзячы ў пацвярджэнне шматлікія прыклады, як адбывалася творчае засваенне беларускімі пісьменнікамі мастацкага вопыту суседніх літаратур, а праз іх і ўсёй сусветнай літаратуры. Падчас такой вучобы адбывалася творчае сталенне беларускіх аўтараў, яны ўздымаліся на такі ўровень мастацкага развіцця, які ўжо дазваляў весці дыялог з майстрамі сусветнай літаратуры на роўных.

Даследчык падкрэслівае, што ў працэсе ўзаемадзеяння беларускай літаратуры ў перыяд яе станаўлення з іншымі літаратурамі акцэнт прыпадаў на тыпалагічна роднасныя з’явы і тэндэнцыі. Таму творчасць Купалы і Коласа супаставіма з творчасцю іншанацыянальных аўтараў як у сінхранічным, так і ў дыяхранічным плане. Непараўнальна большую ўвагу Коласа да пушкінскай і гоголеўскай традыцый, чым да сучасных яму рускіх пісьменнікаў, аўтар манаграфіі тлумачыць перш за ўсё тым, што айчынная літаратура праходзіла ў сваім развіцці стадыю, падобную да той, якая была характэрна для рускай *на сто гадоў раней, у пачатку XIX стагоддзя* (133).

Аўтарам прыводзяцца шматлікія прыклады блізкага сыходжання праяваў стылю і паэтыкі *родапачынальнікаў* новай беларускай літаратуры з аналагічнымі з’явамі ў мастацкіх сістэмах рускіх і польскіх пісьменнікаў. Разам з тым

падкрэсліваецца, што творчасць і Купалы, і Коласа з'яўляецца нацыянальна самабытнай з'явай. Творчая вучоба, засваенне іншанацыянальнага, сусветнага мастацкага вопыту, якраз спрыялі рэалізацыі тых задач выключнай важнасці па стварэнні *вялікага нацыянальнага стылю*, якія стаялі перад беларускімі пісьменнікамі ў першай палове XX стагоддзя.

У заключным раздзеле манаграфіі М. Тычына акцэнтуюе ўвагу на значэнні здзейсненага класікамі для сцвярджэння беларускага этнасу як нацыі, для выяўлення ў эстэтычнай форме духоўных і жыццёва-практычных запатрабаванняў народа. Гэтая выключная роля беларускіх песняроў пацвярджаецца ўсім ходам аўтарскіх разваг, супастаўляльна-параўнальным і сістэмна-тыпалагічным аналізам іх паэтыкі і светапогляду.

Яўген Гарадніцкі
Мінск

Пра стан беларускага вуснага маўлення, і не толькі

Т. Р. Рамза, *Беларускае гутарковае маўленне: сучасны стан*, Мінск 2011, сс. 221

Выказванне, што *пісьмовая (кадыфікаваная) форма мовы і вусная яе разнавіднасць (як непадрыхтаванае загадзя, нязмушанае маўленне) не могуць цалкам супадаць і тым больш не могуць ацэньвацца паводле тых самых крытэрыяў*, не новае, а толькі канстатацыя неаспрэчнага факта даследчыцай беларускага гутарковага маўлення Т. Р. Рамза, якая прадставіла на суд навуковай грамадскасці свае назіранні і вынікі навуковага вывучэння гутарковага маўлення. Новае – гэта пастаноўка праблемы і шэрагу пытанняў вывучэння беларускага гутарковага маўлення, запісы такога нязмушанага маўлення гарадскіх жыхароў і іх скрупулёзны фанетычны аналіз, вынікі якога адлюстраваны ў абранай для рэцэнзавання манаграфіі «Беларускае гутарковае маўленне: сучасны стан».

Даследчыца найперш дае грунтоўны і скрупулёзны навуковы агляд літаратуры, выяўляе праблемы і пытанні, узнятыя навукоўцамі адносна вывучэння вуснай формы літаратурнай мовы. Тым самым аўтар манаграфіі, *узаяўшы пад увагу зыходныя тэзісы навукоўцаў мінулага стагоддзя*, абгрунтоўвае свой выбар аб'екта і прадмета даследавання – стан гутарковага маўлення XXI стагоддзя, акрэслівае сваю ўвагу да вуснага спантаннага маўлення носьбітаў беларускай літаратурнай мовы ў нязмушаных умовах і прапануе свае тэрміны, у прыватнасці, для абзначэння вуснага непадрыхтаванага маўлення – *гутарковае маўленне*, для адметнасцей афармлення гутарковага маўлення – *узус гутарковай арфаэпіі*.

Асаблівую цікавасць выклікаюць назіранне і аналіз важнейшых фанетычных асаблівасцей беларускага гутарковага маўлення, вынікі якіх складаюць асобную, трэцюю, частку працы, якой папярэднічаюць першыя дзве – «3 гі-